

Haalbaarheidsonderzoek algemene begraafplaats gemeente Moerdijk

Capaciteit-, locatiestudie en marktonderzoek begraafplaats en
eventueel crematorium voor de gemeente Moerdijk

projectnr.197391
definitief
9 december 2009

Auteur(s)

Marieke Alberts
Martijn Stabel
Peter Zuurbier

Opdrachtgever

Gemeente Moerdijk
Postbus 4
4760 AA Zevenbergen

datum vrijgave	beschrijving versie	goedkeuring	vrijgave
9 december 2009	definitief	ing. M. Alberts	drs. P. Zuurbier

projectnr.197391

haalbaarheidsonderzoek nieuwe algemene begraafplaats en crematorium

9 december 2009, definitief

Gemeente Moerdijk

	Inhoud	Blz.
1	Inleiding	4
2	Uitgangspunten	6
3	Capaciteit	7
3.1	Samenvatting consultatie kerkelijke begraafplaatsen	7
3.2	Capaciteitsbepaling	7
3.3	Uitkomsten marktconsultatie	10
3.4	Conclusies	14
4	Haalbaarheidsaspecten	15
4.1	Cultuurhistorie	15
4.2	Archeologie	16
4.3	Landschap en stedenbouw	17
4.4	Luchtkwaliteit	19
4.5	Milieuhinder	20
4.6	Akoestiek	21
4.7	Externe veiligheid	22
4.8	Bodemkwaliteit	24
4.9	Water	25
4.10	Flora en Fauna	26
4.11	Verkeer en parkeren	27
4.12	Conclusie haalbaarheid met tabellen	29
5	Exploitatie en beheer	30
6	Juridische aspecten	31
7	Rol van betrokken partijen	32
8	Conclusies en advies	33
8.1	Conclusies	33
8.2	Advies	35

projectnr.197391

haalbaarheidsonderzoek nieuwe algemene begraafplaats en crematorium

9 december 2009, definitief

Gemeente Moerdijk

1 Inleiding

De gemeente Moerdijk is verantwoordelijk voor het beschikbaar stellen van begraafcapaciteit voor haar inwoners. De huidige algemene begraafplaatsen in Klundert en Zevenbergen dreigen op niet al te lange termijn vol te raken, ondanks de ruiming die in 2007 in Klundert en Zevenbergen hebben plaatsgevonden. De gemeente wil de begraafcapaciteit zeker stellen tot 2040 en heeft daartoe een haalbaarheidsonderzoek laten uitvoeren om te bekijken wat de mogelijkheden zijn.

Vraagstelling

De gemeente Moerdijk heeft de volgende vragen geformuleerd, welke in deze rapportage beantwoord worden:

- Wat is de capaciteitsbehoefte tot 2040 en (hoe) kunnen we daaraan voldoen?
- Als er een nieuwe begraafplaats nodig is, welke locatie is dan het meest geschikt?
- Zijn er marktpartijen geïnteresseerd om de exploitatie, het beheer en onderhoud van de begraafplaats over te nemen, eventueel in combinatie met een crematoriumfunctie?

Werkwijze

In de afgelopen jaren zijn al verschillende maatregelen genomen en zijn er capaciteitsstudies verricht. Deze rapportage geeft een actuele stand van zaken van de capaciteit op de begraafplaats weer en de mogelijkheden voor de toekomst.

Oranjewoud heeft een aantal werkstappen doorlopen, waarvan u in deze rapportage de resultaten terugvindt. De resultaten van de verschillende werkstappen zijn met de gemeentelijke projectgroep besproken. In eerste instantie is de capaciteitsbehoefte en het huidige aanbod in beeld gebracht. Daarbij is gebruik gemaakt van gemeentelijke en provinciale bevolkingsgegevens en gemeentelijke informatie over de huidige begraafplaatsen. In deze fase is ook contact opgenomen met de beheerders van kerkelijke begraafplaatsen om te vragen naar hun capaciteit voor de komende jaren. Uit het capaciteitsonderzoek blijkt de noodzaak voor een nieuwe begraafplaats op termijn. Vervolgens is de exploitatie van de begraafplaats in beeld gebracht. Daarbij is onderzocht of er mogelijkheden zijn in de markt om een begraafplaats, eventueel gekoppeld met een crematoriumfunctie, te exploiteren. Er zijn gesprekken gevoerd met 5 marktpartijen en de algemene conclusies daarvan zijn in deze rapportage opgenomen.

Daarnaast is er een quickscan uitgevoerd voor de planologische haalbaarheid van 2 locaties, die reeds door de gemeente zijn aangedragen (de voorkeurslocatie Oostrand / Langeweg en reserveringslocatie Klundertseweg). In dit haalbaarheidsonderzoek zijn beide locaties gelijkwaardig onderzocht om een goede vergelijking te kunnen maken. Er is gekeken naar ruimtelijke, functionele en technische aspecten van een begraafplaats op de genoemde locaties. Bij de quickscans op verschillende onderdelen is een relatief groot studiegebied onderzocht, waarbinnen de nieuwe begraafplaats zou kunnen komen. Voor enkele specifieke onderzoeken (met name bodem en grondwater) is er ingezoomd op een kleiner onderzoeksgebied.

Op basis van de planologische haalbaarheid en de gesprekken met de marktpartijen wordt een advies gegeven over de haalbaarheid van een nieuwe begraafplaats, al dan niet met crematoriumfunctie. Vervolgens zijn er nog juridische aspecten, waarmee rekening gehouden moet worden bij de exploitatie of het eventueel privatiseren van de begraafplaats.

Tijdens het onderzoek is er gesproken met een aantal betrokken/ belanghebbende partijen. Enkel daarvan hebben aangegeven dat ze op de hoogte willen blijven van de ontwikkelingen. We hebben een lijst met contactpersonen opgenomen met daarbij een advies voor verdere communicatie.

Leeswijzer

Dit rapport is opgebouwd uit een aantal hoofdstukken. Hoofdstuk 2 geeft de uitgangspunten aan, die als basis dienen voor het onderzoek. In hoofdstuk 3 wordt de capaciteit in beeld gebracht (behoefte en aanbod) en de wensen van de betrokken marktpartijen. Hoofdstuk 4 geeft een samenvatting van de ruimtelijke onderzoeken (quickscans) voor 2 locaties, zowel de voorkeurslocatie als de reserveringslocatie. De uitgebreide teksten daarvan zijn in de bijlage opgenomen. In hoofdstuk 5 "Exploitatie en beheer" worden de financiële aspecten toegelicht. De juridische aspecten zijn verwoord in hoofdstuk 6. In hoofdstuk 7 is een overzicht opgenomen van alle betrokken partijen en contactpersonen. Tenslotte vindt u in hoofdstuk 8 de conclusies en aanbevelingen.

In de bijlagen (als los document bijgevoegd) zijn de volledige onderzoeksrapporten opgenomen, tabellen met sterftcijfers voor Klundert en Zevenbergen en referentiebeelden van begraafplaatsen.

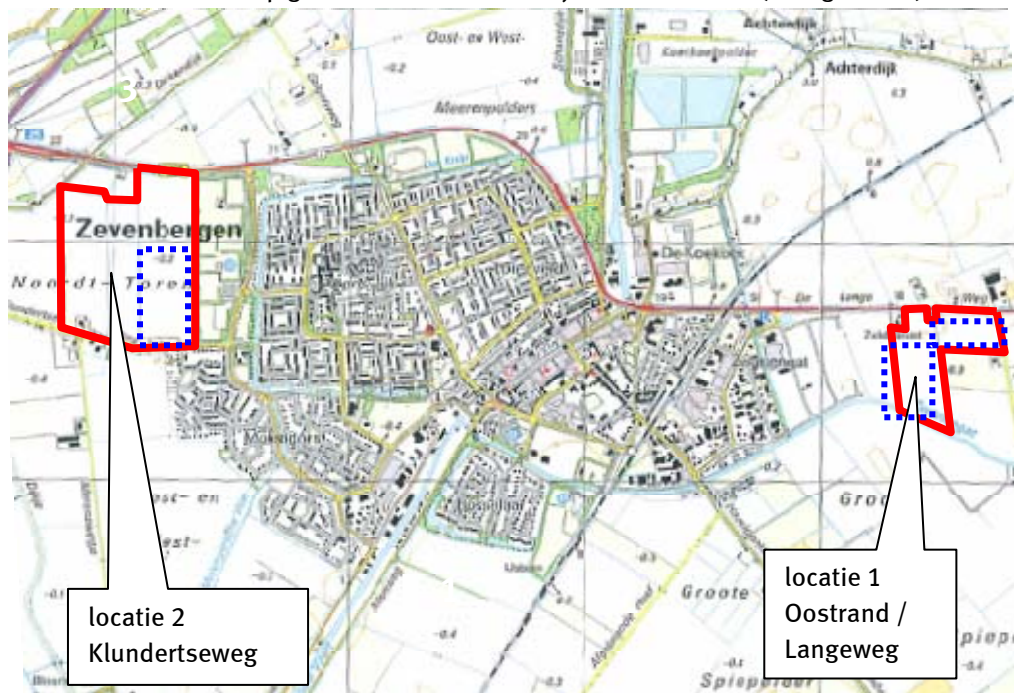

foto1: begraafplaats Zevenbergen raakt vol op korte termijn

2 Uitgangspunten

Bij het opstellen van dit haalbaarheidsonderzoek voor de nieuwe algemene begraafplaats gemeente Moerdijk, gelegen in Zevenbergen, is een aantal uitgangspunten gehanteerd:

- We gaan er vanuit dat de huidige algemene begraafplaats in Zevenbergen nog gebruikt wordt, totdat de huidige beschikbare graven vol zijn. Er wordt dus niet nog een keer geruimd;
- De algemene begraafplaats in Klundert raakt op korte termijn vol. Uitgangspunt is dat ook die capaciteit in de toekomst op de nieuwe algemene begraafplaats in Zevenbergen moet worden opgevangen;
- Voor de nieuwe begraafplaats zijn twee locaties door de gemeente Moerdijk aangewezen: locatie 1 Oostrand / Langeweg is voorkeurslocatie, locatie 2 Klundertseweg is reserveringslocatie. In het kader van de locatiestudie worden deze nader beoordeeld op geschiktheid en ruimtelijke haalbaarheid (zie figuur 1.1).

bron ondergrond: Topografische Dienst Emmen

Figuur 1.1 Studiegebieden (rood) en onderzoeksgebieden (blauw) begraafplaats Zevenbergen op topografische kaart

Locatie 1, Oostrand / Langeweg.

De voorkeurslocatie van de gemeente Moerdijk ligt aan de oostzijde van Zevenbergen, ten zuiden van De Langeweg. Aan de zuidkant wordt het plangebied begrensd door het Zwanegat, een licht kronkelende watergang. De ontsluiting is gepland via de nieuw aan te leggen rondweg. Aan de westkant van de nieuwe rondweg ligt een bedrijventerrein. Tussen de Oostrand / Langeweg en het plangebied ligt een zorgboerderij met buitenruimte.

Locatie 2, Klundertseweg.

De reserveringslocatie is gelegen aan de westrand van Zevenbergen, ten noorden van de Klundertseweg. De oostzijde van deze locatie wordt begrensd door een sportveldencomplex. De hoofdontsluiting is gepland aan de Klundertseweg. Deze weg is

de oude verbinding van Zevenbergen naar Klundert en er staan woningen en (woon)boerderijen langs deze weg.

3 Capaciteit

Om inzichtelijk te maken hoe het gesteld is met de situatie van vraag en aanbod van graven in de gemeente, zijn verschillende onderzoeken uitgevoerd. In dit hoofdstuk zijn de resultaten opgenomen van de telefonische enquête onder begraafplaatsbeheerders, het demografisch onderzoek op basis van (provinciale) bevolkingsprognoses en de marktverkenning.

3.1 Samenvatting consultatie kerkelijke begraafplaatsen

Om een goed inzicht te krijgen in de totale capaciteit aan begraafplaatsen binnen de gemeente Moerdijk, heeft er een telefonische enquête plaatsgevonden onder de verschillende begraafplaatsbeheerders. Naast de algemene begraafplaatsen in Klundert en Zevenbergen zijn er binnen de gemeente Moerdijk nog 9 kerkelijke begraafplaatsen aanwezig.

De conclusies die daaruit volgen zijn dat de kerken slechts enkele begrafenissen per jaar hebben (1-5 per jaar), met uitzondering van de RK begraafplaats in Zevenbergen, waar ca. 30 begrafenissen en 15 urnenbijzettingen per jaar zijn. Ook geven alle kerken aan dat ze voor de komende 10-30 jaar voldoende ruimte hebben. Daar waar capaciteitsproblemen optreden, zal op termijn geruimd worden (Zevenbergen) of wordt de begraafplaats gesloten (Standdaarbuiten). Het aantal begrafenissen dat in geval van sluiting straks extra op de algemene begraafplaats terecht zouden kunnen komen, is erg klein en valt in de "marge" van de totale capaciteitsberekening.

3.2 Capaciteitsbepaling

Uitgangspunten

In eerder onderzoek is capaciteit van de nieuwe algemene gemeentelijke begraafplaats gemeente Moerdijk vastgesteld. In dit onderzoek is de toekomstige behoefte aan graven op de nieuwe begraafplaats geactualiseerd. Omdat ook de gemeentelijke begraafplaats in Klundert de grenzen van de capaciteit bereikt, is onderzocht wat de gevolgen voor de capaciteit van de nieuwe begraafplaats zijn, wanneer ook de vraag uit Klundert op de nieuwe begraafplaats Moerdijk moet worden opgevangen.

Bij de capaciteitsbepaling is uitgegaan van de volgende basisgegevens:

1. Beleidsvisie begraafplaatsen Gemeente Moerdijk, Genius Loci 2002;
2. Uitbreiding begraafplaats Zevenbergen, haalbaarheid, Genius Loci 2006;
3. De bevolkings- en woningbehoefteprognose Noord-Brabant, actualisering 2008, provincie Noord-Brabant 2008;
4. Uitgifte gegevens graven algemene begraafplaats Klundert en Zevenbergen 2002-2009, gemeente Moerdijk, 2009;
5. Bevolkingsgegevens gemeente Moerdijk;
6. CBS gegevens Statline, juli 2009.

Voor het opstellen van de behoefteaming zijn op basis van de bovenvermelde informatiebronnen de volgende uitgangspunten gehanteerd.

Algemeen

- Het sterftcijfer in de gemeente Moerdijk ligt momenteel op 7,9 sterfgevallen per 1.000 inwoners. Dit sterftcijfer komt overeen met het sterftcijfer voor de provincie Noord-Brabant als geheel en ligt iets lager dan het Nederlands gemiddeld (8,1 per 1.000 inwoners).
- De leeftijdsopbouw van de gemeente Moerdijk loopt parallel met de leeftijdsopbouw van de provincie Noord-Brabant. De grijze druk geeft de verhouding tussen het aantal personen van 65 jaar en ouder en het aantal personen van 20 jaar tot 65 jaar weer. De grijze druk in de gemeente Moerdijk is 24,2%, in Noord-Brabant 24,3%. De groene druk geeft de verhouding tussen het aantal personen van 0 tot 20 jaar en het aantal personen van 20 tot 65 jaar weer. De groene druk in de gemeente Moerdijk is 38,2%, in Noord-Brabant 38,8%. Het is daarom aannemelijk om te veronderstellen dat het sterftcijfer in de gemeente Moerdijk een vergelijkbare ontwikkeling zal doormaken als dat van de provincie Noord-Brabant. Het sterftcijfer loopt op tot 13,3 per 1.000 inwoners in 2040.
- Voor het bepalen van het aantal inwoners van de gemeente Moerdijk is uitgegaan van de provinciale bevolkingsprognose. Het aantal inwoners daalt van 36.725 in 2008 naar 30.400 inwoners in 2040. Er is hierbij sprake van een constante daling. De ambitie van de gemeente Moerdijk is echter gericht op groei in het kader van "Moerdijk MeerMogelijk". Deze ambities zijn in dit onderzoek niet meegenomen.

Zevenbergen

- De kern Zevenbergen had op 31-12-2008 14.156 inwoners, oftewel 39% van het totale aantal inwoners van de gemeente. Er is van uitgegaan dat de bevolkingsontwikkeling en de ontwikkeling van het sterftcijfer het gemeentelijke verloop zal volgen.
- In de onderstaande tabel 1 staan de gegevens met betrekking tot het aantal uitgegeven graven en het aantal bijzettingen op de algemene begraafplaats in Zevenbergen over de periode 2002-2009 naar soort graf. Na 2006 worden geen graven voor onbepaalde tijd meer uitgegeven en vinden in deze graven alleen nog bijzettingen plaats. Door capaciteitsproblemen zijn de jaren 2007 en 2008 voor de begraafplaats Zevenbergen niet maatgevend voor het daadwerkelijke gebruik van de algemene begraafplaats. De cijfers voor het jaar 2009 hebben betrekking op de periode tot mei.
- Door grondwaterproblemen wordt op de algemene begraafplaats enkel diep begraven. Bijzettingen in bestaande huurgraven vinden nog wel plaats (deze zijn slechts 1 diep).

Tabel 1: Begravingen en bijzetting algemene begraafplaats Zevenbergen

	Nieuwe graven			Bijzettingen		
	Huur	Onbepaalde tijd	Algemeen	Huur	Onbepaalde tijd	Algemeen
2002	3	8	4	0	2	0
2003	3	13	0	0	4	0
2004	9	3	2	3	3	0
2005	11	0	2	0	3	0
2006	8	3	2	2	4	0
2007	6	0	0	1	1	0
2008	5	0	1	2	5	0
2009	5	0	0	0	2	0

Bron gemeente Moerdijk

- Over de periode 2002-2006 vonden in Zevenbergen gemiddeld per jaar 18,4 begravingen op de algemene begraafplaats. Hierbij ging het in 66% van de gevallen om nieuwe huurgraven (incl. graven voor onbepaalde tijd), in 11% om nieuwe algemene graven en in 23% van de gevallen om bijzettingen. Deze verdeling over de typen graven wordt voor de prognose constant verondersteld. Voor een verdere onderverdeling naar soorten graven (volwassenen, urnen, bijzettingen urn in graf, kind) zijn de aantallen zo klein dat geen betrouwbare uitspraak te doen is.
- De resterende capaciteit op de algemene begraafplaats bedraagt 63 huurgraven en 23 algemene graven. In de prognose is er niet vanuit gegaan dat in de periode 2009-2040 op de bestaande algemene begraafplaats graven vrijkomen die opnieuw gebruikt zullen worden.

Klundert

- De kern Klundert had op 31-12-2008 5.759 inwoners oftewel 16% van het totale aantal inwoners van de gemeente. Er is van uitgegaan dat de bevolkingsontwikkeling en de ontwikkeling van het sterftcijfer van Klundert het gemeentelijke verloop zal volgen.
- In de onderstaande tabel 2 staan de gegevens met betrekking tot het aantal uitgegeven graven op de algemene begraafplaats in Klundert over de periode 2002-2009 naar soort graf. Na 2006 worden geen graven voor onbepaalde tijd meer uitgegeven en vinden in deze graven alleen nog bijzettingen plaats. De cijfers voor het jaar 2009 hebben betrekking op de periode tot mei. Gegevens over het aantal bijzettingen ontbreken.

Tabel 2: Uitgegeven graven algemene begraafplaats Klundert

	Nieuwe graven		
	Huur	Onbepaalde tijd	Algemeen
2002-2006	136	4	2
2007-2009	45	0	2

Bron gemeente Moerdijk

- Over de periode 2002-2009 werden in Klundert gemiddeld per jaar 24,1 nieuwe graven op de algemene begraafplaats uitgegeven. Hierbij ging het in 98% van de gevallen om nieuwe huurgraven (incl. graven voor onbepaalde tijd) en in 2% om nieuwe algemene graven. Deze verdeling over de typen graven wordt voor de prognose constant verondersteld. Voor een verdere onderverdeling naar soorten graven (volwassenen, urnen, bijzettingen urn in graf, kind) zijn de aantallen zo klein dat geen betrouwbare uitspraak te doen is.
- In de prognose is er niet vanuit gegaan dat in de periode 2009-2040 op de bestaande algemene begraafplaats graven vrijkomen.
- De resterende capaciteit op de algemene begraafplaats bedraagt 140 huurgraven. Er is geen apart gebied voor algemene graven, deze liggen tussen de huurgraven in.

Benodigde capaciteit

Op basis van de bovenbeschreven uitgangspunten wordt de behoefte aan capaciteit als volgt bepaald:

- De resterende capaciteit op de bestaande begraafplaatsen wordt eerst volledig benut.
- Voor de nieuwe begraafplaats wordt ervan uitgegaan dat de algemene graven worden uitgegeven voor een periode van 10 jaar en gemiddeld na 15 jaar worden geruimd. Huurgraven worden uitgegeven voor een periode van 20 jaar. Zij kunnen vervolgens

voor 10 jaar worden verlengd. Bij de tweede, derde, vierde en vijfde verlenging van 10 jaar wordt telkens 25% van de graven niet verlengd. De gemiddelde grafduur van een huurgraf komt daarmee op 45 jaar.

- Er wordt van uitgegaan dat op de nieuwe begraafplaats 2 diep begraven gaat worden.
- In de periode 2008-2040 bedraagt de verwachte sterfte in de gemeente Moerdijk in totaal 12.135 personen.
- Op basis van de beschikbare capaciteit op de algemene begraafplaats in Zevenbergen ontstaat in 2012 een tekort aan huurgraven. Een tekort aan algemene graven ontstaat pas in 2018. Wanneer de algemene graven na 2012 worden uitgegeven als huurgraven dan ontstaat in 2013 een tekort aan graven. Dat betekent dat uiterlijk vanaf 2013 op de nieuwe begraafplaats begraven moet worden.
- Op basis van de beschikbare capaciteit op de algemene begraafplaats in Klundert ontstaat in 2014 een tekort aan graven. Dat betekent dat uiterlijk vanaf 2014 op de nieuwe begraafplaats begraven moet worden.
- Rekeninghoudende met de ruimingstermijnen staat in de onderstaande tabel 3 het tot 2040 benodigde aantal graven aangegeven.

Tabel 3: *Begraafbehoefte 2012-2040 nieuwe algemene begraafplaats Zevenbergen*

	Algemene graven	Huurgraven	Totaal
Begraafbehoefte Zevenbergen	37	458	556
Begraafbehoefte Klundert	8	923	931
Totaal	45	1.381	1.426
Benodigd aantal graven	23	1.381	1.404

- Uitgaande van één algemene begraafplaats voor de verschillende kernen binnen de gemeente Moerdijk, zijn er tot 2040 in totaal 1.404 graven nodig. Hiermee is nog geen stabiele situatie bereikt omdat de huurgraven een gemiddelde bezetting van 45 jaar kennen en het sterftcijfer blijft oplopen. Dat betekent dat als ruimtereservering tenminste van de dubbele capaciteit moet worden uitgegaan. Uitgaande van een gemiddeld oppervlak (inclusief paden, beplanting en serviceareaal echter exclusief parkeergelegenheid) van 10m² per graf is tot het jaar 2040 14.040 m² nodig. De reservering voor de nieuwe begraafplaats bedraagt dan 28.080 m², oftewel ca. 3 ha. Deze ruimte is exclusief parkeerplaats en een eventueel crematorium.

3.3 Uitkomsten marktconsultatie

In deze paragraaf wordt de visie van de exploitanten op beheer en exploitatie van de nieuwe algemene begraafplaats op een locatie in Zevenbergen beschreven. De benaderde partijen worden genoemd met algemene kenmerken. Achtereenvolgens komt samenvattend aan bod:

- De nieuwe begraafplaats in Zevenbergen;
- De exploitatie van de begraafplaats;
- De voorzieningen;
- Het crematorium.

3.3.1 De marktpartijen

Om een goed inzicht te krijgen in de mogelijkheden van marktpartijen, zijn er op verzoek van de gemeente Moerdijk interviews gehouden met 5 partijen, die eerder al hebben aangegeven dat ze interesse hebben: Dela, Monuta, Yarden, GT begraafplaatstechniek en Begrafenisonderneming Zuidema.

DELA

DELA is marktleider in Nederland (en België) met 30 uitvaartcentra en 5 crematoria in Zuid-Nederland en DELA verzorgt ca. 23.000 uitvaarten per jaar. DELA is een coöperatie met 3.000.000 leden (= verzekerden) en heeft alle kennis in huis voor een goede uitvaart. DELA heeft al faciliteiten in de regio (Hulst, Dongen, Oosterhout, Tilburg, Made etc.). Deze faciliteiten zou DELA graag aanvullen met een eigen uitvaartcentrum en/of crematorium bij de nieuwe begraafplaats in Zevenbergen. DELA verzorgt op 2 begraafplaatsen het begraafplaatsbeheer en -onderhoud en de administratie. DELA heeft nog geen eigen begraafplaatsen.

MONUTA

Monuta is een landelijke uitvaartorganisatie en -verzekering met ca. 1.000.000 verzekerden en 17.000 uitvaarten per jaar. Monuta heeft momenteel landelijk 3 eigen begraafplaatsen, 7 eigen crematoria en 3x deelname in crematoria. Het dichtstbijzijnde crematorium is in Terneuzen, vandaar dat Monuta eventueel wel een crematorium in deze regio zou willen openen. Monuta heeft ervaring met het beheer en onderhoud van kleine begraafplaatsen en met het overnemen van administratieve diensten van de gemeente.

YARDEN

Yarden is een landelijke uitvaartorganisatie, gespecialiseerd in dienstverlening, met ca. 900.000 leden. Yarden heeft landelijk 22 crematoria, 7 begraafplaatsen en ca. 40 uitvaartcentra in eigendom en beheer. Alleen in Zeeland en Noord-Brabant heeft Yarden nog geen voorzieningen. Yarden verzorgt jaarlijks ca. 11.000 - 12.000 uitvaarten en 25.000 crematies. Yarden heeft ervaring met de dienstverlening rondom uitvaarten maar ook met 'achtergrondactiviteiten', zoals (graf)administratie (d.m.v. een eigen systeem), beheer en onderhoud van begraafplaatsen, grafdelven en cremieren.

GT BEGRAAFPLAATSTECHNIEK

GT is een regionale ondernemer, een jong bedrijf, ontstaan uit de beheer- en onderhoudssfeer op begraafplaatsen, groot gegroeid in die specifieke markt. GT heeft veel ervaring op het gebied van groenonderhoud, begraafplaatstechniek (grafdelven, herbegraven, ruimen) en dienstverlening voor crematoria. Vanuit de kennis van begraafplaatsen en crematoria, wil GT nu ook zelf een eigen locatie gaan ontwikkelen.

ZUIDEMA

Rouwcentrum Zuidema is een lokale ondernemer uit Klundert. De heer Zuidema verzorgt ca. 100 uitvaarten, waarvan 40 crematies en 60 begrafenissen.

Zuidema beschikt over een rouwcentrum in Klundert, 2 rouwkamers bij zorgcentra en een mortuarium in Zevenbergschen Hoek. Het rouwcentrum in Zevenbergen is inmiddels geopend.

3.3.2 De nieuwe algemene begraafplaats gemeente Moerdijk, te Zevenbergen

De belangrijkste uitgangspunten die worden gesteld door een meerderheid van de partijen zijn de volgende:

- Begraafplaats moet voldoen aan de eisen van deze tijd;
- Er moet een ruime keuze aan voorzieningen geboden worden (verschillende typen graven, urnenmogelijkheden, verstrooiing, evt. culturen etc.);
- De verordening moet daarop goed worden afgestemd;
- Bereikbaarheid en parkeervoorziening moet goed zijn.

Als voorkeurslocatie wordt over het algemeen genoemd de locatie aan de Klundertseweg vanwege de rustige ligging. De argumenten die daarbij genoemd zijn: dicht bij Klundert gelegen, beter bereikbaar van buitenaf vanaf A17, meer 'landschappelijk' ingepast of 'meer aantrekkelijke' locatie. Ook wordt door sommige partijen voorgesteld om een andere locatie dan 1 of 2 te kiezen.

3.3.3 De exploitatie van de begraafplaats

De meeste partijen leggen de exploitatie het liefst bij de gemeente. De exploitatie van een begraafplaats, zeker met het relatief beperkt aantal begrafenissen per jaar waarvan in Zevenbergen sprake zal zijn, is commercieel niet aantrekkelijk. Partijen gaan er dan ook vanuit dat de gemeente de begraafplaats zal realiseren. Gekoppeld aan de exploitatie van een uitvaartcentrum /crematorium zijn er met de partijen afspraken te maken over beheer en exploitatie van de begraafplaats.

De marktpartijen willen wel diensten voor de gemeente verzorgen zoals grafadministratie e.d. liefst in combinatie met de exploitatie van een voorziening (zie 3.3.4).

Er moet gezegd worden dat er wel 1 partij is die alles zelf wil doen met hulp van gemeentelijke financiering bij de aanleg.

Bij de exploitatie gaan alle partijen uit van kostendekkendheid in relatie tot marktconforme tarieven voor graven.

3.3.4 De voorzieningen

Alle marktpartijen willen een voorziening realiseren op of bij de begraafplaats in de vorm van een uitvaartcentrum, (al dan niet met crematorium, zie 3.3.5). Dat houdt onder andere in: opbaarruimte, aula, familiekamers, koffieruimte. Daarvan is de exploitatie in eigen beheer. Ook hierbij geldt de algemene eis dat het uitvaartcentrum moet voldoen aan de huidige eisen: voldoende faciliteiten voor een breed aanbod van mogelijkheden rondom de uitvaart. De schaal van de voorziening varieert per partij. Enkele partijen willen een uitvaartcentrum realiseren zonder crematorium, 1 partij wil slechts een totaalpakket inclusief crematorium exploiteren.

3.3.5 Het crematorium

De marktpartijen geven aan dat het exploiteren van een nieuw crematorium in de gemeente Moerdijk "lastig" is, gezien de bevolkingsprognose en het verzorgingsgebied, en zijn daarom terughoudend. Een klein crematorium is wel haalbaar als er tenminste 500 crematies per jaar plaatsvinden.

De wens van maximaal 2 crematies per dag (door de gemeente gesteld), wordt niet werkbaar geacht. Indien het een gemiddelde betreft, met bijvoorbeeld een maximum van (365 dagen x 2 crematies =) 730 crematies per jaar, zijn partijen bereid om daarin te

investeren. Er moet geschoven kunnen worden zodat er bijvoorbeeld na de feestdagen wat meer crematies op een dag plaatsvinden en op andere dagen minder omdat het aantal en moment van overlijden niet te plannen is. De behoefte aan een crematorium moet dan vanuit de gemeente komen, de partijen zelf zijn terughoudend.

Eén partij geeft aan dat het uitvaartcentrum kan voorzien in een 'crematie-dienst' en dat de daadwerkelijke verbranding elders plaatsvindt ("oven op afstand" of "crematorium zonder oven").

Eén partij geeft aan dat het graag een totaalconcept wil ontwikkelen van crematorium, uitvaartcentrum en begraafplaats, waarbij het crematorium op termijn moet uitgroeien tot een succesvolle exploitatie. De genoemde aantallen en ambities vallen daarbij ver buiten de cijfers die andere partijen hanteren. De haalbaarheid daarvan zal in een vervolgstadium verder moeten worden onderzocht.

Samenvattend overzicht

In de onderstaande tabel 4 worden de belangrijkste kenmerken van de visies van de marktpartijen samengevat.

Tabel 4: visie van marktpartijen

	Partij 1	Partij 2	Partij 3	Partij 4	Partij 5
Begraafplaats					
Moderne inrichting	ja	ja	ja	ja	ja
Ruime keus aan voorzieningen	ja	ja	ja	ja	ja
Verordening afstemmen	ja	ja	ja	ja	ja
Eisen	bereikbaarheid en voldoende parkeren	bereikbaarheid en voldoende parkeren	bereikbaarheid en voldoende parkeren	bereikbaarheid en voldoende parkeren	bereikbaarheid
Wensen	sfeervolle landelijke uitstraling	combinatie met klundert	ruimte voor toekomst en speciale gelegenheden		gebouwde voorziening
Exploitatie					
Eigendom en aanleg	zelf, samen met gemeente	nee, tenzij	nee, tenzij	nee, tenzij	nee, tenzij
Beheer en onderhoud nieuwe begraafpl.	ja	nee, tenzij	nee, tenzij	nee, tenzij	nee, tenzij
Administratie, overige diensten	ja	ja	nee, nog niet	ja, in combinatie met crematorium alles in eigen beheer,	ja
Tariefstelling	marktconform	kostendekkend, niet te hoog	laag houden	marktconform en kostendekkend	kostendekkend en marktconform
Voorzieningen					
Visie op begraven	huiskamer sfeer	modern, breed aanbod	herdenken en gedenken	diversiteit/verbreding bieden	ruimte voor wensen

	Partij 1	Partij 2	Partij 3	Partij 4	Partij 5
Begraven voor speciale groepen	ja	ja	ja	ja	ja
Uitvaartcentrum	ja	ja	ja	ja	ja
Horeca	ja	ja	ja	ja, mits	eventueel
Crematorium					
Haalbaarheid	ja, mits 4-6 crematies per dag	nee	nee, tenzij of 'oven op afstand'	ja, mits ca. 500 crematies /jr	nee, misschien op termijn
Eigendom	evt. erfpacht	nee	evt. erfpacht	evt. erfpacht	-
Tariefstelling	marktconform	-	marktconform of lager	marktconform, net onder gemiddelde	kostendekkend en marktconform
Locatie					
Voorkeurslocatie	2 of een andere met meer groene omgeving	2 of een andere	geen voorkeur	2: rustige ligging	2: bereikbaarheid (tov A17)
Criteria	sfeervol, bereikbaarheid, royale beschikbare ruimte	omvang bereikbaarheid hinder omgeving grondwaterstand	economisch inrichten	rust	bereikbaar
Tijdplanning					
Realisatietermijn	per direct	per direct	per direct	per direct	per direct

3.4 Conclusies

Op basis van de informatie uit bovengenoemde paragrafen kan het volgende geconcludeerd worden:

- Voor de opvang van begrafenissen uit Zevenbergen is vanaf 2013 een nieuwe begraafplaats nodig. De capaciteit van de gemeentelijke begraafplaats in Klundert is in 2014 uitgeput;
- De begraafplaats moet tenminste plaats bieden aan 556 graven voor Zevenbergen. Om de vraag uit Klundert op te vangen moet rekening gehouden worden met 931 extra graven. De totale benodigde capaciteit komt dan op 1.404 graven;
- De begraafplaats zal ongeveer wanneer alleen de behoefte uit Zevenbergen moet worden opgevangen 1,1 ha groot moeten zijn. Met de behoefte van Klundert erbij moet worden uitgegaan van een oppervlakte van 2,8-3,0 ha.;
- Uit de marktconsultatie blijkt dat een uitvaartcentrum op de begraafplaats wenselijk en haalbaar is. Marktpartijen geven een dergelijke voorziening te willen exploiteren en dat zij hierin willen investeren. Daarbij dient wel rekening gehouden te worden met de huidige voorzieningen;
- Uit de marktconsultatie blijkt de mening met betrekking tot de haalbaarheid van een crematorium verdeeld is. Een klein crematorium met ca. 500 crematies per jaar is haalbaar maar niet noodzakelijk. Het marktpotentieel wordt in Zevenbergen over het algemeen als beperkt ingeschat;
- De locatie die de voorkeur heeft van de marktpartijen, is locatie 2 Klundertseweg of een nader te bepalen nieuwe locatie, vanwege de bereikbaarheid (A17), de ligging ten opzichte van Klundert en de ligging nabij sportvelden/groen in plaats van bedrijventerrein.

foto 2: locatie Oostrand / Langeweg, ten oosten van Zevenbergen

foto 3: locatie Klundertseweg, ten westen van Zevenbergen

4 Haalbaarheidsaspecten

Voor de ruimtelijke haalbaarheid van de nieuwe begraafplaats zijn verschillende quickscans uitgevoerd. De conclusies uit deze onderzoeken zijn in dit hoofdstuk opgenomen. De volledige quickscans zijn opgenomen in de bijlagen. In paragraaf 4.12 is een vergelijkingstabel opgenomen, waarin de resultaten voor beide locaties met elkaar zijn vergeleken. Per onderdeel is aangegeven of er een voorkeur bestaat voor één van beide locaties: 1= voorkeurslocatie, 2 = tweede keus, 1-2 = geen voorkeur/ beide gelijkwaardig.

4.1 Cultuurhistorie

Met een cultuurhistorische quickscan¹ zijn de cultuurhistorische waarden in het plangebied in beeld gebracht. Resultaat van de quickscan is dat in beide studiegebieden **geen cultuurhistorische waarden** voorkomen die beschermd zijn in het kader van de Monumentenwet en de Monumentenverordening. Ook komen in beide studiegebieden **geen overige, niet beschermde cultuurhistorische waarden** voor.

1. Cultuurhistorische Quickscan, Locatiestudie begraafplaats Zevenbergen, Oranjewoud B.V., juni 2009

De toegangswegen naar beide studiegebieden, Klundertseweg en Oostrand / Langeweg, zijn cultuurhistorisch waardevol als toegangswegen van en naar Zevenbergen. Beide zijn op de Cultuurhistorische Waardenkaart van de provincie aangewezen als historisch-geografische lijn van zeer hoge waarde. Echter, beide toegangswegen worden vanuit cultuurhistorie gezien niet negatief beïnvloedt door de voorgenomen begraafplaats.

In de directe omgeving van beide studiegebieden liggen enkele cultuurhistorische waardevolle elementen en structuren, zoals historische boerderijen, historische wegen en een dijk, maar ook deze worden van cultuurhistorie gezien niet negatief beïnvloedt door de voorgenomen begraafplaats.

De historisch-geografische ligging van studiegebied Oostrand / Langeweg is nog enigszins oorspronkelijker dan dat van studiegebied Klundertseweg. In studiegebied Oostrand / Langeweg is de oorspronkelijke verkavelingsstructuur meer intact dan in studiegebied Klundertseweg.

De toekomstige begraafplaats dient zo danig te worden gerealiseerd dat het historische karakter van de omliggende cultuurhistorische waardevolle structuren en objecten zoals de wegen, de laanbeplanting en de MIP-objecten (monumenten inventarisatie project) zo veel mogelijk behouden blijven. De begraafplaats dient een landelijke uitstraling te krijgen passend in het omliggende gebied. Eventuele bebouwing dient wat betreft stijl bij voorkeur aan te sluiten op de omliggende bebouwing.

Conclusie

Vanuit cultuurhistorische waarden gezien is op beide zoeklocaties geen sprake van belemmering voor aanleg van een begraafplaats.

Aangezien de oorspronkelijke verkavelingsstructuur in studiegebied Oostrand / Langeweg meer intact is dan in studiegebied Klundertseweg, heeft deze laatste iets de voorkeur vanuit het aspect cultuurhistorie. Groot is het verschil echter niet.

Voorkeur Oostrand/ Langeweg	2	Voorkeur Klundertseweg	1

4.2 Archeologie

In mei 2009 is door Oranjewoud een bureauonderzoek uitgevoerd ten behoeve van twee voorkeurslocaties voor een begraafplaats nabij Zevenbergen, gemeente Moerdijk. Op basis van het bureauonderzoek kan worden geconcludeerd dat beide deelloccaties in een landschap liggen dat grotendeels is gevormd onder invloed van de St. Elizabethsvloeden in de Late Middeleeuwen. De afzettingen uit deze gebeurtenis liggen op een iets ouder marien landschap, bestaande uit getijde-oeverwallen en getijdenvlakten. Dit landschap is vanaf ca. 1000 na Chr. ontstaan onder invloed van de zee. De getijde-oeverwallen vormden natuurlijke hoogten in het landschap en kunnen dus vanaf de Volle Middeleeuwen zijn bewoond. Dit getijdenlandschap is gevormd op het veenlandschap dat hier al vanaf het Laat-Neolithicum aanwezig was. Het veen zal onder invloed van de zee sterk zijn geërodeerd. Er worden dan ook geen vindplaatsen van vóór 1000 na Chr. verwacht. Vindplaatsen uit het Paleolithicum tot en met het Midden-Neolithicum kunnen in theorie aanwezig zijn in de top van het dekzand, maar het dekzand ligt dusdanig diep dat deze vondsten bij de aanleg van de begraafplaats niet worden bedreigd.

Selectieadvies

Op basis van het bovenstaande verwachtingsmodel is sprake van een voorkeur voor locatie 2 (Klundertseweg), omdat de verwachtingswaarde op intacte vindplaatsen hier het laagst is. Deze lage verwachtingswaarde is gebaseerd op bekende bodemkundige gegevens: waarschijnlijk is ter plaatse het kleipakket deels afgegraven. Deze gegevens zijn echter weinig gedetailleerd en dienen nader te worden gespecificeerd. Geadviseerd wordt daarom de bodemkundige situatie en de mate van intactheid van het bodemprofiel te toetsen door middel van een veldonderzoek. Een inventariserend veldonderzoek door middel van boringen in de verkennende fase is hiertoe een geschikte methode.

Indien gekozen wordt voor locatie 1 (Oostrand / Langeweg), dan dient voorafgaand de aan- of afwezigheid van vindplaatsen ter plaatse te worden vastgesteld door middel van een inventariserend veldonderzoek, karterende fase.

Conclusie

Locatie Klundertseweg: vanwege de lage verwachting en het mogelijk verstoorde bodemprofiel verdient deze locatie de voorkeur voor de realisatie van de begraafplaats. Geadviseerd wordt wel op locatie Klundertseweg het verwachtingsmodel te toetsen door middel van een inventariserend veldonderzoek - verkennende fase (booronderzoek).

Voorkeur Oostrand / Langeweg	2	Voorkeur Klundertseweg	1

4.3 Landschap en stedenbouw

Beide onderzoekslocaties zijn beoordeeld op het gebied van landschap en stedenbouw, waarbij is gekeken naar ruimtelijke kenmerken en ruimtelijke beleid.

Locatie 1, Oostrand / Langeweg

Het landschap binnen studiegebied Langeweg is vrij open. De boombeplanting langs De Langeweg ligt als een groen lint door het gebied en de erfbeplantingen van de verschillende boerderijen liggen als groene clusters in de open ruimte. De verkaveling is in hoofdopzet noord-zuid georiënteerd, bijna haaks op De Langeweg, met daarbinnen verschillende productiekavels.

In de Structuurvisie Plus staan over het studiegebied Oostrand / Langeweg geen bijzonderheden of toekomstplannen vermeld, behalve dat de nieuwe rondweg als 'structuurdrager versterkt' moet worden. Bij eventuele inrichting van de begraafplaats kan daar *mogelijkerwijs* op worden aangesloten. Voor de aanleg van een crematorium gelden dezelfde principes. Daarbij moet worden opgemerkt dat een (hoge) gebouwde voorziening goed moet worden ingepast in de omgeving.

De nieuwe locatie ligt aan de rand van het dorp op de grens met het buitengebied. Dat betekent dat de begraafplaats op grotere afstand komt te liggen van de uitvaartcentra en kerken in Zevenbergen, in vergelijking met de huidige begraafplaats. Bij een uitvaart zal de rouwstoet door het dorp naar de begraafplaats gaan. Indien er een uitvaartcentrum op de begraafplaats gerealiseerd wordt, speelt dat alleen bij de begrafenissen vanuit de kerk.

De ligging ten opzichte van bestaande woningen is gunstig. Langs De Langeweg liggen ca. 4 woningen in de nabijheid van de nieuwe locatie (waarvan 1 zorgboerderij en 3 boerderijen). Het naastgelegen bedrijventerrein heeft nauwelijks woningen en bedrijven

ondervinden doorgaans minder hinder van een nieuwe begraafplaats, al dan niet met crematorium, dan woningen.

Bij de aanleg van een nieuwe begraafplaats op deze locatie zal rekening gehouden moeten worden met het volledig 'aankleden' en inrichten. Op de huidige locatie is niets aanwezig waarop aangesloten kan worden (zowel technisch als groen). Het zal enige tijd duren voordat de locatie een 'groen' karakter heeft.

Deze locatie Oostrand / Langeweg heeft de volgende voor- en nadelen:

- + Weinig woningen in directe omgeving (relatief weinig 'hinder');
- Weinig sfeervolle locatie, geen 'groene en beschutte' omgeving;
- Ligging minder centraal in de gemeente ten opzichte van Klundert en andere westelijke kernen.

Locatie 2, Klundertseweg

De boombeplanting langs de Klundertseweg ligt als een groen lint in het landschap van studiegebied Klundertseweg. Het landschap is wijds en open, hoewel de erfbeplantingen en de groene randen van het sportcomplex de locatie wat meer beschutting geven. De verkavelingsrichting is noord-zuid georiënteerd, haaks op de Klundertseweg. De ligging naast sportvelden wordt over het algemeen niet als negatief beschouwd, omdat de sportvelden doorgaans op andere momenten (avonden en weekend) gebruikt worden dan de begraafplaats (werkdagen en incidenteel zaterdag). Wel zal er bij de inrichting rekening gehouden kunnen worden met extra afscherming tussen de begraafplaats en de sportvelden om ook incidentele overlast te voorkomen.

In de Structuurvisie Plus wordt de mogelijke locatie niet specifiek benoemd. De groene westzijde van Zevenbergen (met daarin de sportvelden) wordt aangeduid als 'versterken landschappelijk groen'. Een begraafplaats, evt. met crematorium, zou daarin opgenomen kunnen worden. Bij de aanleg van een crematorium geldt dat een (hoge) gebouwde voorziening goed moet worden ingepast in de omgeving.

Ook voor deze locatie geldt dat de nieuwe locatie aan de rand van het dorp ligt, op de grens met het buitengebied. Dat betekent dat de begraafplaats op grotere afstand komt te liggen van de uitvaartcentra en kerken in Zevenbergen, in vergelijking met de huidige begraafplaats. Bij een uitvaart zal de rouwstoet door het dorp naar de begraafplaats gaan, tenzij er ook een uitvaartcentrum op de begraafplaats gerealiseerd wordt.

De ligging ten opzichte van bestaande woningen is minder gunstig. Langs de Klundertseweg liggen ca. 15 woningen in de nabijheid van de nieuwe locatie en ook de achterliggende wijk (Wede, Repel, De Lint) kan mogelijk bezwaar maken tegen een nieuwe begraafplaats, al dan niet met crematorium.

Bij de eventuele inrichting kan worden aangesloten op de bestaande groenstructuur, gezien het groene karakter van een begraafplaats.

Bij de aanleg van een nieuwe begraafplaats kan gebruik gemaakt worden van de landelijke uitstraling van de omgeving hoewel de begraafplaats zelf nog volledig moet worden ingericht.

Deze locatie Klundertseweg heeft de volgende voor- en nadelen:

- + Landelijke uitstraling omgeving oostzijde;
- + Ligging centraler in de gemeente ten opzichte van Klundert en andere westelijke kernen;
- Relatief veel woningen in directe omgeving (relatief veel 'hinder').

Conclusie

Vanuit landschappelijk en stedenbouwkundig oogpunt verdient de locatie Klundertseweg de voorkeur boven de locatie Oostrand/ Langeweg. **Reden:** Bij de aanleg van een nieuwe begraafplaats moet, onafhankelijk van de locatie, rekening worden gehouden met de landschappelijke inpassing van de plek, waarbij rekening moet worden gehouden met:

- * Het zicht van/naar de omliggende functies;
- * Relatie met het open landschap;
- * Aanbrengen van landschappelijk en 'sfeervol' groen;
- * Verkavelingsrichting van het totaalplan.

Voorkeur Oostrand / Langeweg	2	Voorkeur Klundertseweg	1

4.4 Luchtkwaliteit

In juni 2009 is een onderzoek naar de gevolgen voor luchtkwaliteit uitgevoerd voor beide locaties². Onderstaand zijn de belangrijkste bevindingen van het onderzoek opgenomen.

Wetgeving

De belangrijkste wet- en regelgeving voor luchtkwaliteit is vastgelegd in Titel 5.2 Luchtkwaliteitseisen van de Wet milieubeheer, ook wel de Wet luchtkwaliteit genoemd. Deze wijziging van de Wet milieubeheer is op 15 november 2007 in werking getreden en vervangt het Besluit luchtkwaliteit 2005. De wijziging houdt in dat de in Nederland toegepaste koppeling tussen ruimtelijke ordening en luchtkwaliteit voor een deel wordt losgelaten. Dit maakt het mogelijk om niet voor elk ruimtelijk plan te hoeven toetsen aan de normen. Hierbij is met name het begrip 'in betekende mate' van belang. Projecten die 'niet in betekende mate' bijdragen aan de verslechtering van de luchtkwaliteit hoeven niet meer getoetst te worden aan de grenswaarden zoals opgenomen in bijlage 2 van de Wet milieubeheer. Wanneer een ontwikkeling minder dan 3% bijdraagt (1% tot vaststelling van het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit NSL), dan is deze ontwikkeling per definitie 'niet in betekende mate' en hoeft er geen toetsing aan de grenswaarden plaats te vinden. Deze 3% komt overeen met een maximale toename van 1,2 µg/m³ (0,4 µg/m³ tot vaststelling NSL) voor de concentraties fijn stof en stikstofdioxide.

Resultaat

Uit het onderzoek blijkt dat de realisatie van een begraafplaats met crematorium voor beide locaties een maximale toename van de jaargemiddelde concentraties NO₂ en PM₁₀ van 0,2 µg/m³ tot gevolg heeft. De ontwikkeling van de begraafplaats met crematorium draagt 'niet in betekende mate' bij aan de verslechtering van de luchtkwaliteit.

Conclusie

Tussen beide locaties is op het gebied van luchtkwaliteit geen berekenbaar verschil te merken. De realisatie van de begraafplaats zonder of met crematorium op beide locaties draagt niet in betekende mate bij aan een verslechtering van de luchtkwaliteit.

Voorkeur Oostrand / Langeweg	1-2	Voorkeur Klundertseweg	1-2

2. Luchtkwaliteitonderzoek begraafplaats Zevenbergen, Oranjewoud B.V., juni 2009

4.5 Milieuhinder

In de VNG-brochure 'Bedrijven en milieuzonering' zijn de verschillende milieucategorieën met daarbij richtafstanden tot gevoelige bestemmingen (woningen) beschreven. De richtafstand (voor geur, stof, geluid en gevaar) geldt tussen enerzijds de grens van de bestemming die bedrijven (of andere milieubelastende functies) toelaat en anderzijds de uiterste situering van de gevel van een woning die volgens het bestemmingsplan of via vergunningvrij bouwen mogelijk is. In onderstaand overzicht zijn de milieucategorieën met de richtafstanden weergegeven.

Milieucategorie	Richtafstand
1	10 meter
2	30 meter
3.1	50 meter
3.2	100 meter
4.1	200 meter
4.2	300 meter
5.1	500 meter
5.2	700 meter
5.3	1.000 meter
6	1.500 meter

Een begraafplaats en uitvaartcentrum valt onder milieucategorie 1, wat betekent dat een richtafstand tot woningen wordt gehanteerd van minimaal 10 meter. Geluid is de bepalende factor.

Een crematorium valt onder milieucategorie 3.2 en heeft voor alle genoemde aspecten een richtafstand van 100 meter.

Tabel 5: richtafstanden milieu (bron: Bedrijven en milieuzonering editie 2009, VNG)

omschrijving	afstanden in meters					milieu categorie
	geur	stof	geluid	gevaar	grootste afstand	
uitvaartcentra	0	0	10	0	10	1
begraafplaatsen	0	0	10	0	10	1
crematoria	100	10	30	10	100	3.2

Bij de realisatie van een crematorium moet goed gekeken worden naar de exacte situering van het gebouw, rekening houdend met de richtafstand van 100 meter tot de nabij gelegen woningen.

Bij locatie 1 Oostrand / Langeweg ligt een zorgboerderij met woning en er liggen aan de westzijde voornamelijk bedrijfspanden zonder bewoning.

Bij locatie 2 Klundertseweg ligt een aantal woningen langs de Klundertseweg, de woonwijk van Zevenbergen ligt achter de sportvelden.

Naast deze richtafstanden is er ook nog een 'gevoelsafstand'. Met name bij geur en stof speelt de windrichting een belangrijke rol. De ligging van locatie 1 Oostrand / Langeweg ten opzichte van de kern van Zevenbergen is gunstig met het oog op 'uitstoot' bij een (zuid)westen wind. De ligging van locatie 2 Klundertseweg is minder gunstig, omdat bij (zuid)westenwind de uitstoot over Zevenbergen waait en zodoende 'overlast' kan geven voor de inwoners van het dorp.

Conclusie	
Vanuit het oogpunt van milieuhinder is de locatie 1 Oostrand / Langeweg gunstiger omdat daar minder woningen staan in de directe nabijheid (binnen de straal van 100m) en omdat de 'uitstoot' van een crematorium de 'goede' kant op waait.	
Voorkeur Oostrand/ Langeweg	1
Voorkeur Klundertseweg	2

4.6 Akoestiek

Het doel van het akoestisch onderzoek is tweeledig: enerzijds het inzichtelijk maken van de geluidbelasting op de planlocaties en anderzijds het inzichtelijk maken van de geluidhinder veroorzaakt door de ontwikkeling. Daarbij wordt zowel het te verwachten omgevingsgeluid als het 'verkeerslawaaï' meegerekend.

Het onderzoek heeft tot doel antwoord te krijgen op de volgende vragen:

- Is het te verwachten dat er vanwege de geprojecteerde begraafplaats (inrichtingsgebonden) geluidshinder optreedt nabij geluidsgevoelige bestemmingen in de omgeving?
- Wat zijn de geluidsgevolgen vanwege het verkeer van en naar de begraafplaats?
- Wat is de geluidbelasting vanwege wegverkeerslawaaï binnen het plangebied?
- Wat is de geluidbelasting vanwege industrie binnen het plangebied?

Het verloop van het onderzoek, de onderzoeksresultaten en hieruit te trekken conclusies zijn verwerkt in de rapportage Akoestisch onderzoek, welke als bijlage 4 is bijgevoegd.

4.6.1 Conclusie

Ten aanzien van de geluidseffecten vanwege de beoogde ontwikkeling van een begraafplaats te Zevenbergen kunnen de volgende conclusies worden getrokken:

- Op basis van de brochure "Bedrijven en milieuzonering" van de VNG dient bij realisatie van een begraafplaats een afstand van 10 meter tot de dichtstbijzijnde woning gehanteerd te worden, voor het crematorium bedraagt deze afstand 30 meter. Bij beide locaties kan aan deze afstand worden voldaan;
- De geluidbelasting vanwege verkeer van en naar de inrichting (ten gevolge van bezoekers en bevoorrading) is getoetst aan de voorkeurgrenswaarde ingevolge de Circulaire voor de beoordeling vanwege verkeer van en naar de inrichting uitgegeven door VROM (1996). Bij locatie 1 is de verkeersaantrekkende werking niet relevant omdat het verkeer bij de dichtstbijzijnde woning reeds opgenomen is in het heersende verkeersbeeld. Bij locatie 2 voldoet de geluidbelasting aan de grenswaarde van 50 dB(A). Er is daarom bij beide locaties sprake van een afdoende bescherming tegen geluidshinder ten gevolge van verkeer van en naar de inrichting;
- Voor beide locaties geldt dat de N285 zorgt voor een geluidbelasting boven de 48 dB. Bij locatie 1 zorgt de Oostrand voor een geluidbelasting boven de 48 dB, bij locatie 2 zorgt de Klundertseweg voor een geluidbelasting boven de 48 dB. Locatie 2 heeft (mede omdat dit een groter plangebied betreft) wel een groter oppervlakte waar de geluidbelasting onder de 48 dB is;
- Bij de realisatie van de begraafplaats op locatie 1 dient rekening gehouden te worden met de inrichtingen de inrichtingen Stala Tube (Touwslagerij 13) en Efitec beheer BV (Touwslagerij 14). De geluidcontouren van deze bedrijven liggen deels over het plangebied.

Conclusie

Het geluid dat wordt veroorzaakt door de verkeersaantrekkende functie van de begraafplaats / crematorium, ligt in beide gevallen binnen een acceptabel niveau. Vanwege het geluid van een eventueel crematorium moet er een afstand van 30 meter worden aangehouden tot de woningen, wat op beide locaties mogelijk is. Op de begraafplaats zelf is een geluid waarneembaar van de N285 (De Langeweg). Dat geldt voor beide locaties maar onderzoeksgebied 1 Oostrand / Langeweg ligt dichterbij de N285 dan het onderzoeksgebied van locatie 2 Klundertseweg waardoor op locatie 1 de hinder groter is. Op locatie 1 speelt nog de geluidscontour van 2 bedrijven op de Touwslagerij. De exacte invloed daarvan zou in een vervolgonderzoek in beeld kunnen worden gebracht. Locatie Klundertseweg heeft daarom de voorkeur vanuit akoestiek.

Voorkeur Oostrand / Langeweg	2	Voorkeur Klundertseweg	1

4.7 Externe veiligheid

In juni 2009 is een quickscan externe veiligheid³ uitgevoerd om te inventariseren welke risicobronnen in de directe omgeving van de studiegebieden aanwezig zijn. Daarbij is per risicobron geanalyseerd of deze in het kader van externe veiligheid beperkingen op kan leggen aan de voorgenomen realisatie van de begraafplaats met of zonder crematorium.

Resultaat

Het onderzoek toont aan dat vanuit externe veiligheid de volgende bronnen een rol kunnen spelen bij de voorgenomen ontwikkeling:

- Industriegebied Moerdijk;
- Agerland BV;
- Caldic Chemie BV;
- De N285;
- De rijkswegen A59 / A17 en A59 / A16;
- De spoorlijn Roosendaal - Dordrecht;
- De leidingen van de Gasunie.

De overige geïnterpreteerde risicobronnen vormen geen belemmering voor de geplande ontwikkeling. In onderstaande tabel 6 is aangegeven voor welk studiegebied bovenstaande risicobronnen van invloed zijn.

3. Quickscan externe veiligheid begraafplaatsen te Zevenbergen, Oranjewoud B.V., juni 2009

Tabel 6: Relevantie risicobronnen

Risicobron	Invloed op Oostrand / Langeweg	Invloed op Klundertseweg
Industriegebied Moerdijk	Ja	Ja
Agerland BV	Ja	Nee
Caldic Chemie BV	Ja	Ja
N285 vanaf de kruising met N389 tot A17/A59	Ja	Ja
N285 vanaf de kruising met N389 tot A17/A59 (De Langeweg)	Ja	Nee
A59/A17 en A59/A16	Ja	Ja
Spoorlijn Roosendaal - Dordrecht	Ja	Ja
Hogedruk aardgasleidingen	Nee	Ja

Voor **locatie Klundertseweg** geldt dat de hogedruk aardgasleidingen een directe beperking van de ontwikkelingsmogelijkheden geven. Ten aanzien van de overige risicobronnen kan de basisveiligheid geboden worden. Wel dient de verantwoordingsplicht ingevuld te worden vanwege de ligging binnen de invloedsgebieden van risicobronnen. Voor de N285 geldt dat, afhankelijk van de ligging van de aula, berekening van het groepsrisico noodzakelijk kan zijn.

Voor **locatie Oostrand / Langeweg** kan de basisveiligheid worden geboden. Wel dient de verantwoordingsplicht ingevuld te worden vanwege de ligging binnen de invloedsgebieden van risicobronnen. Voor de N285 geldt dat, afhankelijk van de ligging van de aula, berekening van het groepsrisico noodzakelijk kan zijn.

Vergelijking locaties

In deze paragraaf wordt een indicatieve vergelijking gemaakt van de externe veiligheidsaspecten. Dit wordt door middel van een versimpelde scorekaartmethode gedaan. De verschillende risicobronnen krijgen daarin een score, variërend van ++ tot --. Positief is daarbij minder risico-Invloed. Deze score komt tot stand door voor elke risicobron te bekijken op welke afstand deze is gevestigd ten opzichte van de locaties. De dichtstbijzijnde locatie krijgt de meest negatieve score.

Tabel 7: Scorekaart externe veiligheid per locatie

Relevantie risicobronnen	Locatie Oostrand / Langeweg	Locatie Klundertseweg
Industrieterrein Moerdijk	+	0
Caldic Chemie	+	0
Agerland	-	++
Transport over het spoor	-	+
Transport over de weg (N285)	0	--
Hogedruk aardgasleiding	++	--
Totaal	+	-

Uit deze vergelijking blijkt dat locatie Oostrand / Langeweg op het aspect externe veiligheid de voorkeur geniet boven locatie Klundertseweg.

Conclusie

Voor het studiegebied Oostrand / Langeweg kan de basisveiligheid worden geboden. Wel dient de verantwoordingsplicht ingevuld te worden vanwege de ligging binnen de invloedsgebieden van verschillende risicobronnen. Voor de N285 geldt dat, afhankelijk van de ligging van de aula, een berekening van het groepsrisico noodzakelijk kan zijn.

Voor het studiegebied Klundertseweg geldt dat de hogedruk aardgasleidingen een directe beperking van de ontwikkelingsmogelijkheden geven langs de rand van het plangebied, parallel aan de N285. Voor de overige risicobronnen kan de basisveiligheid worden geboden. Wel dient invulling te worden gegeven aan de verantwoordingsplicht vanwege de ligging binnen de invloedsgebieden van risicobronnen. Voor de N285 geldt dat, afhankelijk van de ligging van de aula, een berekening van het groepsrisico noodzakelijk kan zijn.

De locatie Oostrand / Langeweg geniet de voorkeur boven de locatie Klundertseweg op het gebied van externe veiligheid.

Voorkeur Oostrand / Langeweg	1	Voorkeur Klundertseweg	2

4.8 Bodemkwaliteit

Een eerste scan van de beschikbare bodemgegevens van de twee locaties biedt onvoldoende inzicht in de te verwachten bodemkwaliteit ter plaatse. Derhalve is een aantal grondboringen op de twee locaties gezet om een indicatie van de bodemkwaliteit te bepalen.

In de periode juni - juli 2009 is een historisch onderzoek uitgevoerd naar de (voormalige) activiteiten in relatie tot de bodemkwaliteit ter plaatse van én in de directe omgeving van twee potentiële locaties voor de realisatie van een begraafplaats buiten de bebouwde kom van Zevenbergen in de gemeente Moerdijk. De activiteiten die de bodemkwaliteit mogelijk negatief hebben beïnvloed zijn tijdens dit historisch onderzoek geïnterpreteerd. Op basis van de beschikbare informatie uit de geraadpleegde bronnen blijkt dat op beide onderzochte locaties een of meerdere activiteiten hebben plaatsgevonden die de bodemkwaliteit negatief zouden kunnen hebben beïnvloed.

Om vast te stellen of de geïnterpreteerde activiteiten daadwerkelijk hebben geleid tot bodemverontreiniging, dient een verkennend bodemonderzoek te worden verricht conform de richtlijnen uit de NEN 5740 (Onderzoeksstrategie bij verkennend onderzoek, NEN, 2009). Een dergelijk onderzoek geeft uitsluitsel over de aanwezigheid, omvang en risico's van een eventuele bodemverontreiniging. Aan de hand van dit onderzoek kan worden bepaald óf en welke aanvullende maatregelen noodzakelijk zijn. Daarnaast kan dit onderzoek inzicht verschaffen in de bodemopbouw en de milieuhygiënische kwaliteit van de eventueel af te voeren overtollige grond (indicatief).

Aanvullend is een cultuurtechnisch bodemonderzoek uitgevoerd door adviesbureau R.I.E.T., Bunnik d.d. 13 november 2009, *Oriënterend cultuurtechnisch onderzoek aanleg begraafplaats Zevenbergen Definitief, projectnummer 9108*. De conclusies uit dat onderzoek met betrekking tot de bodemgesteldheid zijn de volgende: Beide locaties (zowel Oostrand / Langeweg als de Klundertseweg) zijn geschikt te maken voor de aanleg van een begraafplaats. De bodemopbouw kent dezelfde structuren, echter

het bodempakket aan de Klundertseweg is minder gunstig. Dit heeft als gevolg dat in technische zin een zwaarder zandpakket nodig is als voorbelasting van de grond. De kosten voor technische en voorbereidende voorzieningen aan de Klundertseweg zijn daardoor een stuk hoger dan voor Oostrand / Langeweg. De locatie Oostrand / Langeweg heeft daardoor op het aspect bodem de voorkeur.

Conclusies

Op basis van de bodemkwaliteitskaart vallen beide locaties in een schone zone. De bodem ter plaatse van de locaties is in het algemeen niet verontreinigd.

Op basis van de historische informatie hebben op de locatie Oostrand / Langeweg geen potentieel bodembedreigende activiteiten plaatsgevonden. Enkel in de directe omgeving is een verontreiniging ter plaatse van een tank bekend.

Binnen de grenzen van de onderzoekslocatie Klundertseweg zijn enkele (ondergrondse) brandstoftanks en inrichtingen geregistreerd, die als verdacht ten aanzien van bodemverontreiniging worden aangemerkt. Het realiseren van een begraafplaats op deze locatie kan mogelijk hinder ondervinden van verontreinigingen als gevolg van deze activiteiten.

Op basis van het aanvullend cultuurtechnisch onderzoek blijkt het geschikt maken van locatie Oostrand / Langeweg wat eenvoudiger en goedkoper uit te vallen dan locatie Klundertseweg.

De locatie Oostrand / Langeweg lijkt op basis van het aantal geregistreerde activiteiten en de overige geraadpleegde bodemkwaliteitsgegevens het meest geschikt voor de realisatie van een begraafplaats.

Voorkeur Oostrand / Langeweg	1	Voorkeur Klundertseweg	2

4.9 Water

In juni 2009 is een quickscan uitgevoerd om het huidige watersysteem en de mogelijkheden voor de toekomstige terreininrichting van beide locaties in beeld te brengen⁴. Naast de gangbare bronnen is gebruik gemaakt van de Inspectierichtlijn Wet op de Lijkbezorging. Aanvullend is een cultuurtechnisch onderzoek uitgevoerd door adviesbureau R.I.E.T., Bunnik d.d. 13 november 2009, *Oriënterend cultuurtechnisch onderzoek aanleg begraafplaats Zevenbergen Definitief, projectnummer 9108*.

Resultaat

- Bij beide locaties is aan de hand van de gevonden peilbuizen op Dinoloket en de grondwatertrappenkaart een hoge grondwaterstand aangetroffen;
- De Inspectierichtlijn van de Wet op de Lijkbezorging schrijft voor dat de Gemiddeld Hoogste Grondwaterstand (GHG) niet hoger mag liggen dan 0,3 m onder de diepste kist. Beide locaties voldoen niet aan de ze eis. Het wordt aanbevolen om het gebied te draineren of op te hogen om te voldoen aan de inspectierichtlijn van de Wet op de Lijkbezorging;
- In en rondom beide locaties liggen waterlopen die in het beheer zijn van het waterschap. Bij de waterlopen dient rekening gehouden te worden met de obstakelvrije zone en bebouwingsvrije zone;
- Bij beide locaties bestaat de bovenste laag van de bodem uit klei en veen. Deze lagen moeten vervangen worden door grofzandig materiaal om voldoende gaswisseling te bewerkstelligen om te mogen begraven;

4. Quickscan water Begraafplaats Zevenbergen, Oranjewoud B.V., juni 2009

- De grondwaterstand aan de Klundertseweg is hoger, waardoor op deze locatie meer ophoging nodig is dan bij locatie Oostrand / Langeweg.

Conclusie

De realisatie van de begraafplaats en (eventueel) het crematorium is op beide locaties mogelijk. Voor beide studiegebieden geldt dat ingrepen (draineren of ophogen) moeten worden gedaan om te voldoen aan de Inspectierichtlijn van de Wet op de Lijkbezorging. Daarnaast moet bij beide locaties de bovenste laag worden vervangen. De ingrepen op de Oostrand / Langeweg zullen echter iets eenvoudiger en goedkoper uitvallen dan op de Klundertseweg. Daardoor is er voor het aspect water een lichte voorkeur voor locatie 1 Oostrand / Langeweg.

Voorkeur Oostrand / Langeweg	1	Voorkeur Klundertseweg	2

Het aanvullend onderzoek om met behulp van peilbuizen een goed inzicht te krijgen in de grondwaterstanden, is uitgezet. De resultaten daarvan worden verwacht in september 2010, nadat gedurende een jaar de waterstanden zijn uitgelezen.

4.10 Flora en Fauna

In juni 2009 is een natuurtoets⁵ uitgevoerd ter plaatse van de twee studiegebieden. Het doel van de natuurtoets is het opsporen van eventuele strijdigheden van de voorgenomen ruimtelijke ontwikkeling met de Flora- en faunawet. De resultaten van het onderzoek zijn in deze paragraaf beschreven.

Resultaat

Het resultaat van de uitgevoerde natuurtoets is dat zich in beide studiegebieden geen (strikt) beschermde dier- of plantensoorten bevinden die de voorgenomen ontwikkeling wezenlijk kunnen beïnvloeden. In het kader van de planologische haalbaarheid zijn er vanuit de Flora- en faunawet geen belemmeringen voor de planontwikkeling.

De uitvoering van de werkzaamheden kan echter wel leiden tot overtredingen van verbodsbepalingen uit de Flora- en faunawet voor algemeen voorkomende soorten. Door een zorgvuldige werkwijze in combinatie met de beste perioden van uitvoering, kan schade worden voorkomen.

Sinds de inwerkingtreding van het Vrijstellingsbesluit geldt voor de groep van algemene soorten een vrijstelling van de ontheffingsplicht. De aangetroffen en verwachte soorten in de plangebieden, die effecten ondervinden van de voorgenomen ingreep, vallen onder deze groep van algemene soorten. Er hoeft dan ook geen ontheffing in het kader van de Flora- en faunawet te worden aangevraagd voor uitvoering van de werkzaamheden.

Voor alle beschermde soorten, dus ook voor de soorten die zijn vrijgesteld van de ontheffingsplicht, geldt wel een zogenaamde 'algemene zorgplicht'. Deze zorgplicht houdt in dat de initiatiefnemer passende maatregelen neemt om schade aan beschermde soorten te voorkomen of zoveel mogelijk te beperken.

De werkzaamheden hebben geen significante aantasting van de wezenlijke kenmerken of waarden van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) tot gevolg.

5. Natuurtoets nieuwe begraafplaats Zevenbergen, Onderzoek naar beschermde natuurwaarden, Oranjewoud B.V., juni 2009

Conclusie			
Voor <u>beide locaties</u> gelden geen beperkingen vanuit het aspect ecologie; er bevinden zich geen (strikt) beschermde soorten in de studiegebieden, er hoeft geen ontheffing te worden aangevraagd en de EHS wordt met een eventuele ingreep niet aangetast.			
Voorkeur Oostrand / Langeweg	1-2	Voorkeur Klundertseweg	1-2

4.11 Verkeer en parkeren

De realisatie van een begraafplaats op een nieuwe locatie in Zevenbergen heeft invloed op verkeersafwikkeling en, zo mogelijk, het karakter van de omliggende wegen. Daarnaast ontstaat er een bepaalde vraag naar parkeerplaatsen. In juni 2009 is een haalbaarheidsstudie uitgevoerd, waarbij aandacht is besteed aan bereikbaarheid van de locaties, wegfuncties van toeleidende wegen, capaciteit(toename) van het verkeer en de inpassing van parkeren⁶.

Resultaat

Bij het verkeersonderzoek is onderscheid gemaakt tussen twee scenario's:

- Realisatie van uitsluitend een begraafplaats, waar per week maximaal 2 begrafenissen plaatsvinden;
- Realisatie van een begraafplaats en een crematorium, waar naast 2 begrafenissen tevens maximaal 12 crematies per week plaatsvinden (2 per dag).

Op basis van de verschillende verkeerskundige aspecten zijn de zoeklocaties met elkaar vergeleken.

Parkeren

Op basis van geldende parkeercijfers is sprake van circa 20 bezoekende voertuigen per begrafenis. Daarnaast is ook een aantal parkeerplaatsen nodig voor werknemers van de begraafplaats. Indien wordt gekozen voor een begraafplaats in combinatie met een crematorium, kunnen gelijktijdig twee plechtigheden plaatsvinden en is extra parkeercapaciteit (circa 20 parkeerplaatsen) nodig.

De omvang van het benodigd aantal parkeerplaatsen is voor beide zoeklocaties gelijk. Voor beide zoeklocaties geldt dat de parkeerplaatsen op eigen terrein moeten worden gerealiseerd. Dit is met name voor zoeklocatie Klundertseweg relevant om te voorkomen dat bezoekers langs de Klundertseweg gaan parkeren. Langs De Langeweg en de nieuwe weg Oostrand (provinciale wegen) mag sowieso niet worden geparkeerd.

Nieuw verkeer

Rekening houdend met 100% autogebruik, een gemiddelde autobezetting van 2,8 personen en enige motorvoertuigbewegingen door werknemers en de begrafenisondernemer geeft het CROW als verkeersgeneratie:

- Crematorium per plechtigheid 41,7 motorvoertuigbewegingen;
- Begraafplaats per plechtigheid 44,4 motorvoertuigbewegingen.

Ook buiten de plechtigheden zullen er af en toe bezoekers naar de begraafplaats komen. Deze aantallen zijn echter zeer gering.

6. Deelrapport verkeer, Onderzoek haalbaarheid begraafplaats Zevenbergen, Oranjewoud B.V., juni 2009

Bereikbaarheid

Indien enkel een begraafplaats wordt gerealiseerd, kan worden uitgegaan van maximaal 44 (afgerond) extra motorvoertuigbewegingen per etmaal van en naar de nieuwe locatie op de dag dat een uitvaart plaatsvindt. Voor een combinatie van begraafplaats en crematorium wordt uitgegaan van een dag waarop 2 crematies en 1 begrafenis plaatsvinden. Dit resulteert in 128 (afgerond) extra motorvoertuigbewegingen per etmaal. Dit is echter een piekbelasting en zal niet op alle dagen van de week gehaald worden.

Voor beide scenario's geldt dat het 'nieuwe' verkeer slechts een zeer een beperkt aandeel heeft in de totale intensiteiten op de wegen waarop de begraafplaats zal aansluiten.

Studiegebied Klundertseweg sluit aan op de Klundertseweg met circa 5.000 mvt /etmaal. Een logische vervolgroute loopt vervolgens via de Westrand richting de provinciale weg N285. De Westrand kent een intensiteit van circa 8.000 mvt /etmaal. Daar tegenover staat de rust op de begraafplaats zelf. Vanwege de ligging verder van de provinciale weg af, heeft men op de begraafplaats minder last van verkeerslawaaï.

Studiegebied Oostrand / Langeweg wordt mogelijk ontsloten via de nieuwe rondweg. Uit modelberekeningen volgt een intensiteit van circa 9.000 mvt /etmaal voor het jaar 2020. Op basis van deze, en acceptabele intensiteiten behorende tot een wegcategorie (zie 'wegfunctie') heeft het afwikkelen van het verkeer via de nieuwe rondweg licht de voorkeur aangezien de woningen aan de Klundertseweg hiermee worden vermeden. Daar tegenover staat dat de rust op de begraafplaats zelf verstoord kan worden door het verkeer van De Langeweg en de nieuwe rondweg.

In de fase van het onderzoek is de exacte herkomst van de bezoekers niet geheel duidelijk. Het is echter aannemelijk dat een deel van de bezoekers via de A17 en de provinciale weg N285 aan de westzijde Zevenbergen binnenkomt. Ook wordt een groot aantal bezoekers uit Klundert verwacht, gezien het verzorgingsgebied van de nieuwe begraafplaats. Zoeklocatie Klundertseweg ligt in dat geval meer voor de hand als een snel bereikbare locatie.

Wegfunctie

De gemeente Moerdijk heeft voor het wegennet een categorisering vastgelegd. Op een gebiedsontsluitingsweg is het doorstromen van het verkeer belangrijker dan het uitwisselen. Het aantal aansluitingen is bij voorkeur beperkt. Een erftoegangsweg heeft de functie om het verkeer te laten uitwisselen en naar gebiedsontsluitingswegen te leiden.

Zoeklocatie Oostrand / Langeweg zal ontsloten worden op een gebiedsontsluitingsweg type I. Een directe aansluiting op de weg is niet wenselijk vanuit het oogpunt van de stroomfunctie en verkeersveiligheid. Een ontsluiting van de begraafplaats via een parallelstructuur naar de gebiedsontsluitingsweg (wellicht gecombineerd met het bedrijventerrein) heeft dan de voorkeur. Een begraafplaats op zoeklocatie Klundertseweg wordt ontsloten op een erftoegangsweg type II en sluit daarmee aan op de belangrijkste functie van de weg.

Conclusie

Vanuit de wegfunctie, de bereikbaarheid vanuit het verzorgingsgebied en de rust op de begraafplaats heeft studiegebied Klundertseweg de voorkeur boven studiegebied Oostrand / Langeweg. De overlast die het verkeer mogelijk veroorzaakt zou echter pleiten voor locatie Oostrand / Langeweg, omdat daar minder woningen staan.

Voorkeur Oostrand/ Langeweg	2	Voorkeur Klundertseweg	1

4.12 Conclusie haalbaarheid met tabellen

Op basis van de ruimtelijke onderzoeken zijn de uitkomsten samengevat in onderstaande tabel. In hoofdstuk 8 zullen deze ruimtelijke aspecten worden afgewogen in relatie met andere aspecten.

Tabel 8: afwegingstabel ruimtelijke aspecten

Onderzoeksaspect	Locatie Oostrand / Langeweg	Locatie Klundertseweg
Cultuurhistorie	2	1
Archeologie	2	1
Landschap en stedenbouw	2	1
Luchtkwaliteit	1-2	1-2
Milieuhinder	1	2
Akoestiek	2	1
Externe veiligheid	1	2
Bodemkwaliteit	1	2
Water	1	2
Flora en fauna	1-2	1-2
Verkeer en parkeren	2	1

1 = voorkeurslocatie

1-2 = geen voorkeur

2 = tweede keus, ook mogelijk

5 Exploitatie en beheer

De exploitatie van de nieuwe begraafplaats is in sterke mate afhankelijk van de investeringskosten. De hoogte van deze kosten zijn afhankelijk van de omvang de begraafplaats en het ambitieniveau met betrekking tot de inrichting. Hoe hoger het ambitieniveau, hoe hoger ook de inrichtingskosten en de beheer- en onderhoudskosten in de exploitatie zullen zijn. Op dit moment is nog geen zicht op de wijze waarop de begraafplaats wordt vormgegeven en ingericht en valt over de beheer- en onderhoudskosten dus nog geen betrouwbare uitspraak te doen.

Verder wordt de hoogte van de investeringskosten bepaald door de beheervorm die de gemeente kiest. Wanneer wordt gekozen voor samenwerking met een marktpartij kan een gedeelte van de investeringskosten voor rekening van deze marktpartij komen waardoor de lasten voor de gemeente lager komen te liggen.

Verschillenanalyse

Het opstellen van een exploitatieopzet is gezien de hierboven beschreven overwegingen dan ook niet op een betrouwbare manier mogelijk. Wel is het mogelijk om de te verwachten verschillen in investeringskosten tussen beide locaties in beeld te brengen. Voor het maken van een verantwoorde keuze tussen de beide locaties is dat voldoende. Hieronder wordt de verschillen toegelicht:

- **Grondaankoop.** De kosten van de grondaankoop worden doorberekend in de exploitatie van de begraafplaats. Op de locatie Oostrand /Langeweg is de grond reeds in bezit van de gemeente. Op de locatie Klundertseweg moet de grond nog worden aangekocht. De kans is groot dat voor de grond aan de Klundertseweg een hogere prijs moet worden betaald dan voor de grond die de gemeente reeds in bezit heeft aan Oostrand / Langeweg. In ieder geval moet rekening worden gehouden met extra kosten van de procedure van grondverwerving;
- **Vorbereiding en planvorming.** In beide gevallen moet het bestemmingsplan worden aangepast. De kosten van het maken van het plan en het ontwerp zijn niet verschillend;
- **Bouwrijp maken.** Uit het bodemonderzoek komt naar voren dat de locatie Oostrand / Langeweg een iets gunstiger bodemopbouw kent. Hierdoor hoeft er minder te grond op te worden gebracht. Ingeschat wordt dat de investeringskosten hierdoor circa € 100.000,00 lager zullen uitvallen;
- **Aanlegkosten.** In beide gevallen moet een geheel nieuwe begraafplaats worden ingericht en kan geen gebruik gemaakt worden van bestaande elementen (groenvoorzieningen, parkeerplaatsen) die de investeringskosten zouden drukken. De aanlegkosten zijn dan ook voor beide locaties gelijk;
- **Exploitatie.** De kosten voor beheer en onderhoud zijn afhankelijk van de gekozen inrichting en het ambitieniveau, niet van de locatie. De opbrengsten zijn afhankelijk van het aantal begrafenissen. Er wordt van uitgegaan dat tussen de beide locaties geen verschillen in aantal begrafenissen zal zijn.

Op basis van de verschillenanalyse van de exploitatie is locatie Oostrand / Langeweg dus in beperkte mate gunstiger dan de locatie Klundertseweg.

6 Juridische aspecten

Op 9 juni 2009 heeft de Eerste Kamer ingestemd met de voorgestelde wijziging van de Wet op de lijkbezorging. Dit voorstel voegt een aantal bepalingen en procedures toe aan de bestaande wet.

Dit voorstel, dat op 30 september 2008 met algemene stemmen is aangenomen door de Tweede Kamer, voegt een aantal bepalingen en procedures toe aan de bestaande wet. Zo wordt in de herziene Wet op de lijkbezorging bepaald dat in alle gevallen van overlijden van kinderen direct de gemeentelijke lijkschouwer ingeschakeld moet worden. Het kabinet wil hiermee alle dood als gevolg van kindermishandeling opsporen. Daarnaast regelt dit voorstel de afname van celmateriaal en de plicht tot het begraven van onbekende doden, de mogelijkheid om het lichaam voor maximaal tien dagen te conserveren en de aanpassing van de termijn (van de vijfde dag naar de zesde werkdag na overlijden) waarop de begrafenis of crematie plaats moet vinden.

Met de wetswijziging wordt ook een aantal praktische wijzigingen aangebracht. Het gaat onder andere om:

- De mogelijkheid tot eerder doen vervallen van grafrecht bij verwaarlozing van het onderhoud;
- Aanpassing bewaartermijn van urnen in crematoria;
- Vastlegging dat degene die is belast met de zorg voor de crematie ook de zorg krijgt voor de urn als er geen sprake is van bijzetting, verstrooiing of verzending naar het buitenland;
- Het schrappen van de inspectierol van het ministerie van VROM.

De wetswijziging betekent dat de beheersverordening begraafplaatsen tegen het licht gehouden moet worden en waar nodig /wenselijk moet worden aangepast.

7 Rol van betrokken partijen

Het aanleggen van een nieuwe begraafplaats in Zevenbergen ligt gevoelig bij de bevolking en bij andere betrokken partijen. Er zal voldoende aandacht besteed moeten worden aan de communicatie naar buiten toe. Ook hebben enkele beheerders van kerkelijke begraafplaatsen en enkele begrafenisondernemers aangegeven dat ze een keer per jaar met de gemeente willen afstemmen over de gang van zaken rondom begraven. In dit haalbaarheidsonderzoek is gesproken met de direct betrokken partijen zoals marktpartijen, begrafenisondernemers en kerkbesturen, zie tabel 9. Overige belanghebbenden of belangstellenden zijn over dit haalbaarheidsonderzoek nog niet formeel geïnformeerd. Met name de bevolking in Klundert zal op enige wijze van de plannen op de hoogte gesteld moeten worden. Wij adviseren om een zorgvuldig communicatieplan op te stellen waarin voor korte en lange termijn vastgelegd wordt, welke partijen bij de vervolgstappen betrokken worden of op de hoogte gesteld worden. In het communicatieplan kan tevens worden aangegeven welke structurele overlegmomenten er worden ingevoerd, bijvoorbeeld tussen gemeenten en kerkbestuurders of begrafenisondernemers.

Tabel 9: organisaties en contactpersonen die hebben deelgenomen aan de (telefonische) enquête- en informatieronde in mei-juni 2009

Organisaties	Contactpersoon
Dela	de heer N. van der Loop
Yarden	de heer J. Heskes
GT Begraafplaatstechniek	de heer S. van Turenhout
4Monuta	de heer K. Hollestelle
Rouwcentrum Zuidema	de heer J. Zuidema
Ria Jongenotter uitvaartverzorging	mevrouw R. Jongenotter
Begravenisonderneming Verwijmeren	mevrouw M. van Ginneken
Kerken RK Immanuëlparochie	
RK H. Hart Langeweg	de heer L. van Minderhout
RK H. Joseph Noordhoek	de heer J. van der Klaauw
RK H. Bartholomeus Zevenbergen	de heer M. Leijs
RK H. Bartholomeus Zevenbergschen Hoek	de heer J. Cavelaars
RK H. Stephanus Moerdijk	de heer P. Jongbloed *
RK Jacobus de Meerdere Fijnaart	Mevrouw J. van Ham *
Protestantse kerken	
NH kerk Standdaarbuiten	mevrouw M. van der Harst
NH kerk Moerdijk	mevrouw S. van Ballegooijen
NH kerk Fijnaart	de heer H. Nijhoff
NH kerk Willemstad	de heer K. Dane

* geen inhoudelijke reactie van ontvangen

8 Conclusies en advies

Uit voorgaand onderzoek is een aantal belangrijke conclusies te trekken. Op basis van die conclusies brengt Oranjewoud een advies uit over de nieuwe begraafplaats.

8.1 Conclusies

1. Er is op korte termijn (2013) noodzaak voor een **nieuwe algemene begraafplaats** gemeente Moerdijk voor zowel Klundert, Zevenbergen als de overige kernen;
2. De benodigde ruimte bedraagt ca. **1,9 ha tot 2040** voor Zevenbergen en Klundert gecombineerd;
3. **Beide locaties** lijken tot op heden geschikt voor de aanleg van een nieuwe begraafplaats op basis van de ruimtelijke onderzoeken. Voor een nieuwe begraafplaats is voor beide locaties een **bestemmingsplanwijziging** nodig met bijbehorende ruimtelijke onderbouw;
4. Op basis van voorliggend onderzoek, rekening houdend met de verschillende wegingsfactoren, is er een **voorkeur voor locatie 1, Oostrand / Langeweg**;
5. Op basis van de ruimtelijke aspecten is een afweging te maken voor een voorkeurslocatie. Daarbij moet worden opgemerkt dat sommige aspecten zwaarder wegen dan andere. Dat heeft te maken met de (kosten van) de ingrepen die nodig zijn om de locatie geschikt te maken of met de invloed op de omgeving. In onderstaande tabel zijn de technische aspecten op volgorde van 'belang' opgenomen. Rekening houdend met de wegingsfactoren, komt er vanuit de technische aspecten een voorkeur voor locatie Oostrand / Langeweg.

Tabel 9: afwegingstabel ruimtelijke aspecten, ingedeeld naar wegingsfactor (I = zwaar, II = minder zwaar, III = minst zwaar)

	Onderzoeksaspect	Locatie Oostrand / Langeweg	Locatie Klundertseweg
I	Bodem	+	0
	Water	+	0
II	Verkeer en parkeren	0	+
	Archeologie	0	+
	Milieuhinder	+	0
III	Cultuurhistorie	0	+
	Landschap en stedenbouw	0	0
	Luchtkwaliteit	0	0
	Akoestiek	0	+
	Externe veiligheid	+	0
	Flora en fauna	0	0

0 = neutraal, locatie is geschikt (te maken)

+ = voorkeurslocatie (boven de andere locatie)

- = niet geschikt

Naast de technische aspecten zijn er ook nog andere factoren die een rol spelen bij de afweging van locaties. Dat heeft o.a. te maken met draagvlak onder diverse betrokken partijen, de tijd die nodig is om verschillende procedures te doorlopen en de benodigde tijd voor realisatie. Op basis van de huidige informatie weten we dat de voorkeur van de marktpartijen duidelijk bij locatie Klundertseweg ligt. De locatie Oostrand / Langeweg is echter sneller te realiseren is, mede omdat het al in eigendom is van de gemeente. Grondverwerving en vergunningentrajecten kosten de nodige extra tijd. De exploitatie voor Oostrand / Langeweg valt gunstiger uit dan die voor de Klundertseweg, op basis van de huidige informatie. Het oordeel van de provincie en van de bevolking is nog niet bekend maar in overleg met de gemeentelijke projectgroep is daar een inschatting van gemaakt. In een volgende fase zal getoetst moeten worden of de inschatting juist is;

Tabel 10: afwegingstabel overige aspecten

Overige aspecten	Locatie Oostrand / Langeweg	Locatie Klundertseweg
Grondeigendom	+	-
Tijd	+	0
Exploitatie	+	0
Draagvlak marktpartijen	-	+
Draagvlak bevolking	0(P)	+(P)
Provincie, RO procedure	0(P)	0(P)

0 = neutraal, locatie is geschikt (te maken)

+ = voorkeurslocatie (boven de andere locatie)

- = niet geschikt

(P) = inschatting door projectgroep, feitelijke uitslag nog nader te onderzoeken

6. De nieuwe begraafplaats vraagt om een goede **landschappelijk inpassing**. Een nieuwe begraafplaats moet er parkachtig en verzorgd uitzien en het moet een goede uitstraling hebben zodat mensen er graag komen;
7. De nieuwe begraafplaats moet voldoende ruimte bieden voor nieuwe wensen, een breed pakket aan **voorzieningen** of mogelijkheden;
8. Door alle partijen wordt aangegeven dat een nieuwe begraafplaats in Zevenbergen maar zeer beperkte **exploitatie** mogelijkheden kent, zeker gezien het relatief bescheiden aantal bijzettingen. De realisatie en exploitatie van alleen de nieuwe begraafplaats is daarom geen optie. De exploitatie van de nieuwe begraafplaats moet daarom altijd gecombineerd worden met aanvullende voorzieningen die als kostendrager kunnen fungeren, zoals een uitvaartcentrum en / of crematorium. Voor geen van de partijen is de exploitatie van de begraafplaats dan ook het belangrijkste. Men is meer geïnteresseerd in de exploitatie van een kleinschalig uitvaartcentrum en / of crematorium en men is bereid de exploitatie van de begraafplaats er bij te doen. De partijen geven aan dat men bereid is om met de gemeente te praten over de overname van beheer en exploitatie van de bestaande gemeentelijke begraafplaats. De gemeente Moerdijk zal in een vervolgstadium een vergelijking moeten maken tussen de kosten die er nu gemaakt worden en de kosten die overblijven na uitbesteding;

9. Marktpartijen hebben een voorkeur voor locatie 2 vanwege de ligging (ten opzichte van de dorpen en de A17) en de meer aanwezige groene omgeving;
10. Er kunnen afspraken gemaakt worden met marktpartijen over de **dienstverlening** zoals grafadministratie, grafdelven, groenonderhoud;
11. De meeste marktpartijen (met uitzondering van 1) geven aan dat de mogelijkheden voor de exploitatie van een **crematorium** in Zevenbergen beperkt zijn. In de omgeving is reeds ruime capaciteit voorhanden. Eén partij geeft zelfs aan geen mogelijkheden te zien voor de exploitatie van een crematorium. Bij de partijen die wel een crematorium in hun plannen opnemen, gaat het om een relatief kleinschalige voorziening met een beperkte capaciteit. Bij de partijen maakt het crematorium deel uit van een totaalconcept. Op basis van de gesprekken en een eigen inschatting van de marktmogelijkheden wordt de haalbaarheid van het realiseren en exploiteren van een crematorium in Zevenbergen klein geacht. Een crematorium vormt in de gemeente Moerdijk dan ook niet de kostendrager die de exploitatie van de nieuwe begraafplaats mogelijk kan maken;
12. De begraafplaats moet voldoende ruimte bieden voor het realiseren van een **uitvaartcentrum**. De kurk waarop de exploitatie van een begraafplaats moet drijven is volgens vrijwel alle marktpartijen het uitvaartcentrum. Gezien de ontwikkelingen in de markt voorziet men een groei van de mogelijkheden. De overwegingen verschillen van partij tot partij. Zo maakt de ene partij deel uit van het totaalconcept en wil de ander voor haar verzekerden in de regio Moerdijk een eigen uitvaartcentrum hebben. Voor een goed geoutilleerd uitvaartcentrum bestaan volgens Oranjewoud in Zevenbergen voldoende marktmogelijkheden. Een dergelijk centrum kan de basis vormen voor de exploitatie van de begraafplaats.

8.2 Advies

Uit dit onderzoek is gebleken dat een nieuwe algemene begraafplaats in de gemeente Moerdijk noodzakelijk is. Om verdere stappen te kunnen zetten richting de realisatie daarvan, zullen een aantal keuzes worden gemaakt. Onderstaande punten zijn van belang bij de voortgang. Uiteindelijk moet de gemeente Moerdijk (bestuurlijk) een besluit nemen.

1. Advies is om één nieuwe algemene begraafplaats voor de hele gemeente aan te leggen (voor inwoners van zowel Klundert als Zevenbergen als overige kernen);
2. Om voldoende **ruimte en kwaliteit** te kunnen bieden in de toekomst, adviseren we om uit te gaan van de norm van gemiddeld 10 m² per graf, ruimer dan op de huidige begraafplaats;
3. Om ook na 2040 voldoende capaciteit te bieden moet er **extra ruimte** gereserveerd worden van ca. 1,1 ha, zodat de totale begraafplaats ca. 3 ha. groot wordt;
4. Gezien het geringe aantal bijzettingen op de gemeentelijke begraafplaats is er sprake van een relatief kleinschalige voorziening. Om de kosten in de hand te houden moet er sprake zijn van een **gefaseerde inrichting**;
5. **Locatie 1 Oostrand / Langeweg** heeft de voorkeur op basis van zowel de technische aspecten als overige aspecten, en op basis van een inschatting van de nog onbekende factoren;
6. De inschatting van de **overige wegingsfactoren** (zoals draagvlak bij provincie en bevolking) zullen nader getoetst moeten worden;
7. Wanneer de gemeente de realisatie en **exploitatie** van de nieuwe begraafplaats door marktpartijen wil laten verzorgen, moet er voor deze partijen ruimte zijn om de exploitatie aantrekkelijk te maken. De exploitatie van alleen de begraafplaats biedt onvoldoende basis voor een gezonde bedrijfsvoering. Wij adviseren daarom de

koppeling met een uitvaartcentrum, waarvoor voldoende marktmogelijkheden lijken te bestaan. De marktmogelijkheden voor een crematorium schatten wij als beperkt in. Realisatie van een crematorium, anders dan deel uitmakend van een breed aanbod, achten wij daarom niet realiseerbaar;

8. Indien de gemeente met marktpartijen verder wil gaan, dan zal men **eisen / criteria** moeten formuleren om de aanbiedingen te kunnen beoordelen. De geringe commerciële aantrekkelijkheid van de exploitatie van de begraafplaats maakt dat de marktpartijen anders voor een minimaal aanbod zullen gaan en de gemeente dus eisen aan de toekomstige exploitant moet stellen om het product en de dienstverlening te krijgen die men wil hebben. Eisen / criteria kunnen in de situatie in Moerdijk betrekking hebben op:

- De tarieven voor begraven;
- De mate van dienstverlening en het serviceniveau;
- De minimale kwaliteit van het aanbod en inrichting van de begraafplaats;
- De locatie;
- Het al of niet meenemen van de exploitatie van de bestaande begraafplaats en de voorwaarden daarvoor;
- Looptijd en continuïteit van de exploitatie.

Afhankelijk van de wijze waarop de eisen / criteria worden geformuleerd en de gedetailleerdheid ervan kan vervolgens gekozen worden voor de vorm waarop het best naar de markt kan worden gegaan;

9. **Selectie marktpartijen.** Onderdeel van het uitgevoerde onderzoek was een verkenning van de mogelijkheden van de beheer en exploitatie van een begraafplaats in Zevenbergen met eventuele aanvullende voorzieningen. Uit deze verkenning blijkt dat er, onder voorwaarden, mogelijkheden bestaan. Er is een aantal kansrijke partijen die beheer en exploitatie van een begraafplaats kunnen verzorgen. De verkenning droeg evenwel niet het karakter van een voorselectie (het formeel 'uitsluiten' van partijen kan op basis van de gevoerde procedure niet plaatsvinden). Gemeente kan in een vervolgstadium contacten leggen met deze partijen;

10. **Opzetten stappenplan/communicatieplan.** In de gesprekken met de partijen kwam naar voren dat niet altijd duidelijk is hoe de gemeentelijke procedure verloopt. Een helder stappenplan is niet alleen voor de gemeentelijke organisatie relevant, maar biedt ook in de communicatie met externe partijen houvast. Een apart communicatieplan wordt gericht op de verschillende belanghebbenden (kerken, begrafenisondernemers, marktpartijen, inwoners van zowel Klundert als Zevenbergen als overige kernen gemeente Moerdijk).

foto 4 en 5: oude grafstenen in Zevenbergen